

FORN VÄNNEN

JOURNAL OF
SWEDISH ANTIQUARIAN
RESEARCH

Försök till bestämmande af 1400-talets gamla och nya aln
De Brun, Frans
Fornvännen 128-136
http://kulturarvsdata.se/raa/fornvannen/html/1908_128
Ingår i: samla.raa.se

FÖRSÖK TILL BESTÄMMANDE AF 1400-TALETS GAMLA OCH NYA ALN.

AF

FRANS DE BRUN.

Sveriges Medeltid, del I, sid. 739, säger Riksantikvarien Hildebrand sig ej kunna uppgifva förhållandet mellan de två i Stockholms Stads Jordebok under 1400-talet förekommande alnarna, den nya och gamla, eller deras förhållande till 1605 års aln. Emellertid torde det ej vara så svårt att finna dessa proportioner, om ej allt för stora fordringar ställas på noggrannheten. Man har endast att jämföra måtten uttryckta i de olika alnarna för en och samma längd. Några ägendorar, med hvilka detta går för sig, äro de tre åt Kindstu-, Skärgårds- och Köpmangatorna belägna fastigheterna n:r 12, 13, 14 kv. Cepheus, och det är från köpehandlingar rörande dem, som materialet hämtats till nedanstående lilla uppsats.

För att identifiera de olika längderna nödgas jag till en början uppehålla mig något med ofvannämnda gårdars öden under 1400-talet.

Första gången huset åt Skärgårdsgatan påträffas i Stockholms Stads Jordebok är 1437 d. 9 dec. (se n:r 122, Hildebrands upplaga), då det af hustru Greta Örjans försäljes till Wædica skræddare. Ägendomen beskrifves sålunda: belägen vid Köpmangatan, längd utefter denna gata 31 alnar, bredd österut 27 alnar tvärs mot Hans Horst (hvilkens tomt enl. n:r 501 låg mellan Baggens- och Skärgårdsgatorna), vidare

längden utmed korsgatan (= Kindstugatan) in till Henrik Helsing 17 alnar. Huruvida den i n:r 107 (1437 den 25 maj) omnämnda Greta, hustru till Jurien (=Örjan) Doring, är samma person, är ovisst men troligt. I sådant fall skulle förste kände ägaren hafva varit Jurien Doring, död före 1437 $\frac{25}{5}$. Nästa gång denna tomt omtalas i Jordeboken: är 1450 den 23 maj (n:r 378), då Wædica skräddeles barn uppläto den åt Bengt Olofsson för 200 mark. Beskrifves då som en tomt med källare och träbyggning på, belägen vid Köpmangatan på höger hand i hörnet, där man går till Svartmunkaklostret. Längden utefter Köpmangatan uppgifves till $28\frac{1}{8}$ ny aln, bredden åt väster mot Henrik Helsing's gård till $11\frac{1}{4}$ ny aln, längden och bredden mot öster utvisas af de allmänna gatorna. Redan år 1468, d. 1 okt. (n:r 694) försäljes ägendomen nästa gång, nämligen till Mattis Bredholt. Då är antecknad, att i huset finnas 3 källare och 4 bodar, samt att tomten är belägen inom muren mellan Kindstu- och Köpmangatorna med följande mått: $27\frac{1}{4}$ aln åt öster, ofvan till 17 alnar, 31 alnar mot Köpmangatan. (I Jordeboken, står Kinhestegatan, hvilket dock af sammanhanget och vid jämförelse med n:r 122 genast inses vara felskrifning; af de tre gatorna ligger Kindstugatan högst, hvarför "ofvan till" måste hänföra sig till den). Emellertid ägde Bredholt (eller Bretholt) hus på samma tomt redan 1458, då han nämnes som granne till Karin Helsing. Efter Bredholt finnes en lucka i ägarelängden, hvilken ej torde blifva så lätt att fylla. Wrangel uppger i *Stockholmi-ana* III, i sin beskrifning öfver denna ägendom, att en "ärlig sven" Hans Fossier af sin fader (Herman (?)) Fossier ärft ett stenhus, "beläget på Köpmangatan och hörnhuset näst nedanför Lasse Gregerssons hus och försträcker sig emot Kinhestegatan." Uti ett af Wrangel publicerat register till en del af Tänkeboken för 1500-talet förekomma "Sahl. Herman Fossers hustru Dordij" sid. 12 och 18; dess afvittring till sin son sid. 84 och Herman Fossers barns förmyndare sid. 44. Om vidare observeras, att sid. 48 svarar mot 1533 d. 1 maj, sid. 215 mot 1537 d. 1

maj och sid. 263 mot 1538 d. 2 mars, är det ej svårt att räkna ut, att Herman Fosser var död före 1533 $\frac{1}{5}$ och att afyttringen ägde rum omkring 1534 $\frac{1}{5}$ samt att barnens förmyndare omnämnes i början af år 1533. Vill tillägga, att bland "mælismen" vid ett af de närbelägna husens försäljning år 1471 $\frac{20}{5}$ omnämnes i Jordeboken en Hans Fos; huruvida han möjligen kunnat vara farfar till den af Wrangel omnämnde Hans Fosser och redan på den tiden ägt fastigheten är naturligtvis omöjligt veta.

Vi vilja nu öfvergå till närgränsande ägendom, som alltså låg mellan det hus, som nu är n:r 4 Kindstugatan, och hörnhuset. Det sträckte sig (enl. n:r 574) från Köpmangatan, med en fasad af $9\frac{1}{2}$ aln, till Kindstugatan, där bredden var 10 (?) alnar; längden på västra sidan uppgifves till $34\frac{3}{4}$ aln och bredden "i kroken" till $17\frac{1}{4}$ aln. Såsom ägare nämnes 1436 $\frac{4}{6}$ (se n:r 100) Henrik Helsing, likaså 1450 $\frac{23}{5}$, men år 1458 sålde änkan, Karin Helsing, gården med träbyggningar på till Jöns Olsson bältare för 160 mark (n:r 574), hvilken ägde huset ännu år 1471 d. $\frac{20}{5}$, då grannen åt väster, hustru Anne Rawald Surepe i Åbo med sin son herr Olaff Surepe, sålde sin fastighet (bestående af ett stenhus med 2 bodar och 1 källare under samt en trädgård inne på gården mot Kindstugatan) till Dannel Biörssen. Det var vid detta sistnämnda tillfälle som Hans Fos uppräknas bland mätningsmännen. — Hvem som sedan, närmast efter Jöns Olsson, kommit i besittning af huset, vet jag ej; Wrangel uppgifver, att det år 1549 innehades — åtminstone delen åt Köpmangatan — af Lasse Gregersson.

Hvad slutligen beträffar huset åt Kindstugatan (motsvarande n:r 4 efter nuvarande numrering) känner jag endast följande. År 1436 d. 4 juni (n:r 100) försälja Ale timmerman och hans måg, Niclis kopparslagare, åt Kætelbjörn tunnbindare för 55 mark en gård, som sannolikt är identisk med denna ägendom. Längden utmed korsgatan mellan Jakob tunnbindares gård och Henrik Helsing är $13\frac{1}{2}$ aln, dito från gatan mellan Henrik Helsing 14 alnar, dito baktill $14\frac{5}{8}$ aln

samt på västra sidan från gatan till Henning Henningsson 22 alnar. År 1449 d. 17 nov. (n:r 364) omtalas en "gardh oc tomt belæghin i Stockholm oppa Kinhæstagatan a nørre sidhona mellan her Henrik fan Husens tomt oc Bengt skrædare tomt". Denna är på östra sidan mot Bengt skræddare 21 alnar, västan till mot hustru Lewas kålgård 31 alnar, bredden nordan till mot Henning 21 alnar, sunnan till framme vid gatan $17\frac{1}{2}$ aln. Det torde ej få anses osannolikt, att det är den vidliggande tomten, nuvarande n:r 6 Kindstugatan, som afses, då dels siffrorna — 21 alnar mot Bengt skræddare och i föregående 22 alnar till Henning Henningsson — stämma väl öfverens, dels namnen Henning och Henrik Helsing återfinnas. Dessutom bör beaktas, att i Jordeboken Henning Henningsson omnämnes 1449 $21\frac{1}{4}$ (n:o 349) såsom husägare vid Köpmangatan. Ägarelängden torde då sannolikt hafva varit: Ale timmerman och Niclis kopparslagare till 1436 $\frac{4}{6}$, sedan Kætelbjörn tunnbindare samt år 1449 Bengt skræddare.

De sträckor, som jag nu närmast vill jämföra, återfinnas i n:r 122, 378 och 694 af Jordeboken:

	år 1437	år 1450	år 1468
längd utmed Köpmangatan	31 alnar	$28\frac{1}{8}$ ny aln	31 alnar
" " Skärgårdsgatan	27 "		$27\frac{1}{4}$ "
" " Kindstugatan	17 "		17 "

Här torde märkas, dels att med en mellantid af 31 år två sträckor uppgifvas exakt lika (näml. 31 alnar) och två *andra* med $\frac{1}{4}$ alns skillnad, dels att mätningen under mellantiden (1450) gifvit $28\frac{1}{8}$ ny aln, hvilket tyder på stor noggrannhet. Åttendedelar förekomma tämligen sparsamt i Jordeboken, medan de väl borde förekomma oftare än halfva eller fjärdedelar. Möjligen beror detta på att de utsatts endast, då mätningsmännen varit ovissa, om ifrågavarande sträcka varit större eller mindre än hälften af $\frac{1}{4}$ aln. De siffror, som bilda utgångspunkten, torde därför få anses som synnerligen goda, hvartill kommer, att de äro stora. Vanlig division ger nu

$$\begin{aligned} 1 \text{ gammal aln} &= 0,907 \text{ ny aln} \\ 1 \text{ ny aln} &= 1,102 \text{ gammal aln.} \end{aligned}$$

Om vi vidare jämföra måtten från n:r 378 och 694, som afse samma sträcka: "västantill $11\frac{1}{4}$ ny aln till Helsings gård och "nær Jøns beltare $12\frac{1}{2}$ alin" fås

$$\begin{aligned} 1 \text{ gammal aln} &= 0,9 \text{ ny aln} \\ 1 \text{ ny aln} &= 1\frac{1}{9} \text{ gammal aln} \end{aligned}$$

Detta enkla reduktionstal frestar lätt till antagande af att det är exakt, men en sådan hypotes vore nog förhastad. De siffertal — $11\frac{1}{4}$ och $12\frac{1}{2}$ — som legat till grund därför, äro både mindre än de förra och endast förekommande en gång hvar. Om man med reduktionstalet 0,907 beräknar $12\frac{1}{2}$ gammal aln, erhåller man $11\frac{27}{80}$ ny, hvilket ej kan anses afvika från $11\frac{1}{4}$, då nämligen bråk, som äro mindre än $\frac{1}{8}$, förkastas; om man samtidigt med reduktionstalet 0,9 kalkylerade 31 gamla alnar i nya, skulle man få 27,9 d. v. s. mindre än 28, hvilket torde anses orimligt, då längden uppgifves till $28\frac{1}{8}$ ny aln. Tar man saken rent objektivt och skrifer

$$\begin{aligned} 31 \text{ gamla alnar} &= 28\frac{1}{8} \text{ ny aln} \quad (\text{enl. n:r } 122 \text{ \& } 378) \\ 31 \text{ " " " } &= 28\frac{1}{8} \text{ " " " } \quad (\text{" " " } 378 \text{ \& } 694) \\ 12\frac{1}{2} \text{ " " " } &= 11\frac{1}{4} \text{ " " " } \quad (\text{" " " } 378 \text{ \& } 694). \end{aligned}$$

fås efter addering och division med 74,5

$$\begin{aligned} 1 \text{ ny aln} &= 1,1037 \text{ gammal aln} \\ 1 \text{ gammal aln} &= 0,9060 \text{ ny aln} \end{aligned}$$

med ett medelfel i sistnämnda förhållande, **0,906**, af 0,003 och ett sannolikt fel af 0,002.

Svårare, men också intressantare, är att bestämma relationen mellan 1400-talets alnar och 1700-talets aln (hvilken är densamma som 1800-talets). I köpebref från 1798 och 1837 angifvas gränserna för n:r 2 Skärgårdsgatan sålunda:

$$\begin{aligned} \text{utefter Köpmangatan} & 28\frac{3}{4} \text{ aln} \\ \text{" Skärgårdsgatan} & 24 \text{ " } \\ \text{" Kindstugatan} & 23\frac{1}{2} \text{ " } \end{aligned}$$

Jämföras dessa mått med de förut uppgifna, se vi omedelbart, att längderna efter Kindstugatan ej äro identiska. Däremot torde vi kunna våga den hypotesen, att gatorna under 1400-talet haft samma sträckning som i våra dagar och att således sträckorna efter Skärgårdsgatan böra vara lika. Af n:r 122 erhålles då

24 sjuttonhundratals alnar = 27 gamla fjortonhundratals alnar
och af n:r 694:

$$24 \quad \cdot \quad \cdot \quad = 27\frac{1}{4} \quad \cdot \quad \cdot \quad \cdot$$

Af den förra likheten fås:

$$\begin{aligned} 1 \quad 1700\text{-tals aln} &= \frac{9}{8} \text{ gammal } 1400\text{-tals aln} \\ 1 \text{ gammal } 1400\text{-tals aln} &= \frac{8}{9} \quad 1700\text{-tals aln,} \end{aligned}$$

af den senare åter:

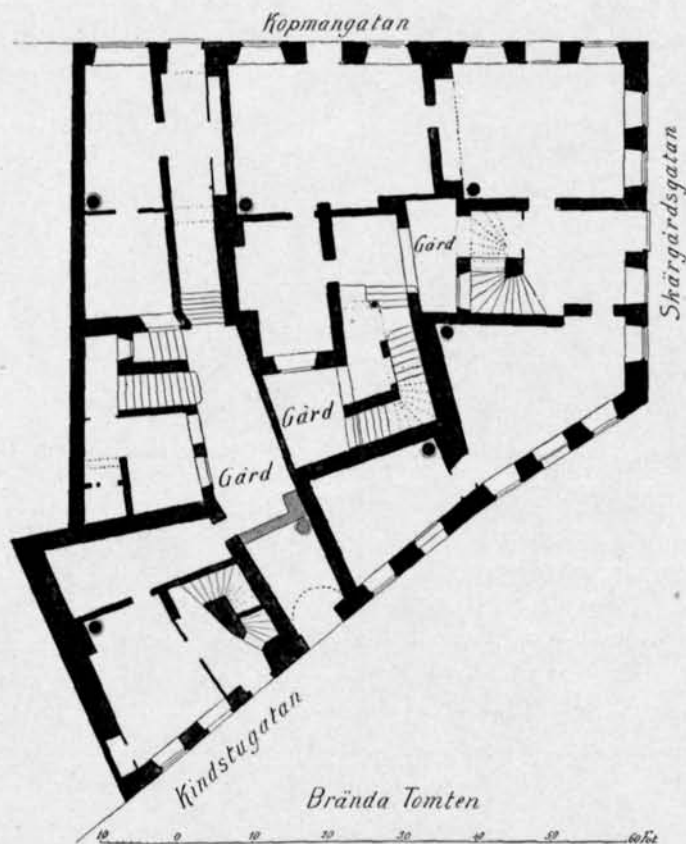
$$\begin{aligned} 1 \quad 1700\text{-tals aln} &= 1,135 \text{ gammal } 1400\text{-tals aln} \\ 1 \text{ gammal } 1400\text{-tals aln} &= 0,881 \quad 1700\text{-tals aln.} \end{aligned}$$

I medeltal skulle således förhållandet bli 1,130.

Sträckorna utmed Kindstugatan — 17 gamla 1400-tals alnar och $23\frac{1}{2}$ från år 1798 — kunna visserligen ej vara identiska, men om vi addera ihop de två i n:r 122 och 574 omnämnda, nämligen 17 och 10 (?), skulle vi få $23\frac{1}{2}$ 1700-tals aln = 27 gamla 1400-tals alnar, hvilket stämmer ganska bra med det föregående. (Dock är att märka, att Hildebrand anför siffran 10 med ? !) Fortsätta vi så marschen utefter Kindstugatan, ha vi först i 1735 års designation en sträcka på $4\frac{1}{2}$ aln, som då tillhörde huset åt Köpmangatan. Huruvida detta hus äfven på 1400-talet haft ingång från Kindstugatan och huru stor bredden härför i sådant fall varit, vet jag ej; men åtminstone torde få anses sannolikt, att den i hvilket fall som helst ej inräknats i den sträcka af $13\frac{1}{2}$ aln, som angifves i n:r 100, hvilken skulle motsvara 12 1700-tals alnar. Fasaden åt Kindstugatan hos n:r 4 var enl. 1745 års designation $19\frac{3}{4}$ aln. Då man intet känner om bredden på "dru-parummit", är det naturligtvis ogörligt yttra sig om orsaken till den bristande öfverensstämmelsen i denna punkt.

De öfriga sidorna af tomten till n:r 4 Kindstugatan äro

åt väster 19	1700-tals alnar (år 1745)	}	22 gamla 1400-tals alnar (år 1436)
			21 " " " (år 1449)
" norr 13	" " (år 1745)		14 ⁵ / ₈ " " " (år 1436)
" öster 11 ¹ / ₄	" " (år 1745)		14 " " " (år 1436)

Reducera vi de tre förstnämnda måtten från 1745 genom multiplikation med $\frac{9}{8}$, erhållas $21\frac{3}{8}$, $14\frac{5}{8}$ och $12\frac{5}{8}$, hvilket ju med undantag för den sistnämnda siffran visar en god öfverensstämmelse. Förmodligen ha ändringar under tidernas lopp gjorts i fråga om östra gränsen, hvilket äfven sammanhänger med att fasadmåtten åt Kindstugatan ej gå ihop.

Fortsätta vi sedan utefter västra gränsen för Köpmangats-
huset (nuvarande n:r 3), finna vi denna år 1458 upptagen
till $34\frac{3}{4}$ alnar och år 1735 till 30; efter multiplikation af sist-
nämnda tal med $\frac{9}{8}$, erhålles $33\frac{3}{4}$, således en olikhet på 1
aln, hvilket tyder på att gränsen i gamla tider gått något an-
norlunda än under 1700-talet. Hvad slutligen beträffar läng-
den efter Köpmangatan, $9\frac{1}{2}$ gammal 1400-tals aln, uppgifves
den på 1700-talet till $9\frac{1}{4}$ aln, hvilket motsvarar $10\frac{5}{8}$ gammal;
skillnaden — 1 aln — kan bero på dropprummet. Hörnhu-
sets fasad åt Köpmangatan uppgafs på 14-talet till 31 gamla
alnar (och $28\frac{1}{8}$ ny) samt på 1700-talet till $28\frac{1}{2}$ och $28\frac{3}{4}$,
som reduceradt till gamla alnar ger 32 — en något för stor
siffra, möjligen beroende på ofvan angifna orsak.

Om vi nu frånse fasadlängderna, som äro de osäkraste
på grund af de okända mellanrummen mellan husen, äfven-
som öfriga tvifvelaktiga sträckor och välja ut de fem, hvilkas
identitet torde få anses fastslagen, skulle vi få

19	1700-tals	alnar = 21	1400-tals (gamla) (enl. handl. fr. 1745 & 1449)
19	"	" = 22	" " " " " (1745 & 1436)
13	"	" = 14,675	" " " " " (1745 & 1436)
24	"	" = 27,25	" " " " " (1798 & 1468)
24	"	" = 27	" " " " " (1798 & 1437),

hvaraf genom addering och division med 99 erhålles

1	1700-tals aln = 1,1306	gammal 1400-tals aln
1	gammal 1400-tals aln = 0,8845	1700-tals aln

med ett medelfel i 1,1306 af 0,0085 och ett sannolikt fel af 0,006. Medtagas
endast de tre säkraste (= de tre sista) sträckorna, erhålles medelvärdet
1,130 med ett sannolikt fel af 0,002.

Då slutligen Rydaholmsalnen (enl. Falkman) är 59,34 cm.,
skulle man således få

Rydaholmsalnen = 0,9993	1700-tals aln
1 gammal 1400-tals aln = 0,885	" "
1 ny 1400-tals aln = 0,977	" "

hvaraf tydligt framgår, att Rydaholmsalnen var större än 1400-
talets nya aln.

Det är att beklaga, att stadsböckerna från 1500-talet ej ännu blifvit publicerade: man hade i sådant fall äfven kunnat göra en jämförelse med alnen under detta sekel. Det ligger i sakens natur, att ej samtliga ofvanstående decimaler kunna anses som fullt säkra, hvarför det nog vore önskvärdt, att min lilla undersökning kunde kompletteras genom liknande räkningar för andra i Jordeboken omnämnda ägendorar.
